

Budapest ostroma

Szathmáry Géza

Dr. Szathmáry Géza ügyvéd hetven esztendő múltán így összegezte tízévesen megélt élményeit a fővárosban, a házukban dúló harcokról. Ebből az irodalmi igényességgel megírt, kiadatlan visszaemlékezésből idézünk néhány részletet.

Gyermekkorom lakóhelye a Nagyenyed utca volt, a Déli pályaudvarnál. Az utca bekerült *Ungvári Krisztián* Budapest ostromáról írt könyvébe, de rosszul, mert szerinte február 4-én az Orbán-hegy felől értek el bennünket az oroszok, és 7-én már a Naphegynél voltak. Egy frászt! Mi február 7-én estünk el, de úgy, hogy több mint egy héttel korábban hallottuk: közelednek az Istenhegy és a Kissváb-hegy irányából. Igen ám, de a Nagyenyed utca alsó fertályán a Meinel üzlet előtt, kockakő-barikád mögött egy WESPE (a leggyakoribb láncfalpas, nyitott tetejű, német önjáró löveg) állt. A két tüzér végiglőtte rendszeresen az Istenhegyi utat. *Tuider* bácsi – egy sváb a házunkból – vitt le a WESPE-hez. A két SS felemelt, és az ágyú meg a gépfegy-

ver mögé ültetett, persze a tűzszünetben. Nemcsak az Istenhegyi út felől támadtak a ruszlik, hanem a Ráth György utca irányából is. Ennek végére – a Siesta Szanatórium elfoglalása után – a Kékgolyó utcához már január 26-án megérkeztek. Onnan küzdötték előre magukat a Nagyenyed utcába, háztól házig, szobáról szobára – így mentesülve az Istenhegyi útra és a környező villákra zuhogó romboló lövedékek becsapódásaitól.

12 nap alatt értek el a Nagyenyed utca 5-ig. Érdemes megnézni a térképen a távolságot!

Február első napjaiban *Tuider* bácsi még kilépett az udvar közepére, és azt kiabálta, hogy megjöttek a hős SS-eink. (NSDAP tag volt. (Nemzetiszocialista Német munkáspárt – *a szerk.*) Erre mindenki lerohant

az óvóhelyre, és elfoglalta a helyét. A miénk a hátsó helyiségben volt, *Szasa* néni ágya mellett. Mi gyerekek – már régen – elkezdtük a magyar szavakat szerintünk jól elszlávostítani: teácsi, kenyércsi, húscsi – mondogattuk vidáman. *Szasa* néni – egy tüzezredes orosz özvegye – ránk förmedt: ne hülyéskedjete, gyerekek – mondta –, azok is emberek, és az orosz nyelv nagyon szép!

A december 24. és február 7. közötti másfél hónapban Édesanyám naponként leste a lóhús-híreket. A Ráth György utcában repszert kapott és már megfagyott ló hullája feküdt. Rohant is szegény a megfent, nagy húsvágó késsel. (...) Ami a kenyeret illeti, előnyös helyzetben voltunk. A tarta-

Az Alkotás utca a Déli pályaudvarnál

Túl a Délin, a Márvány utca felé

lékolt lisztből (majd mindenki tartalékolt) édesanyám tészta gyúrt, kendőbe csavarva kis fonott kosárba tette. Amikor megkelt, szólt *Acsádi Gyurka* bácsinak, aki mindig a házkapuban állt, jelvényel a kabátján (amin valamilyen kereszt volt). „*Nem aknáznak-e?*” – kérdezték tőle a kelt tészta asszonyok. Ha azt mondta, nem, együtt átvergődtek a Nagyenyed utcai kockakő barikádon a WESPE mellett, a Gömbös Gyula (Alkotás – *a szerk.*) út elejére. Ott volt a Préda sütőde, ahol éjjel-nappal dolgoztak. Gyurka bácsi kellett kísérőnek, mert igazolványa is volt. (Nyilas.)

Valamikor február legelején jelentek meg a német SS-ek, az biztos, hogy 10-nél kevesebben. A hónap alatt 3–4 hosszú csövű páncélöklöt, ezeket a pinceajtó mellé tették. Kettő közülük egy ládát cipelt, amelyből a kézi gránátok nyele állt ki. (Mind német gyártmányú, hiszen a magyar Vécseyk fogantyúja igen rövid volt, a robbanófeje pedig piros csíkos. Mi, gyerekek az ilyesmit számon tartottuk.) Egyikük előlépett (talán százados), elkiabálta magát, mire mindannyian megrendítették a kezüket. Heil Hitler! – mondták emelt hangon, és a százados hozzátette: – Es wird jetzt hier gekämpft, S i e G H e i l,

durch die Vergeltungswaffen werden wir ihr Fett weghaben! Micsoda? Zsírjuk van? Adjanak már, a mienk elfogyott! („Fett weghaben” kb. ellátjuk a bajukat). Édesanyám, aki eléggé törten beszélt németül, azt hitte, ez annyit jelent, hogy a német katonáknak van zsírja, és esetleg kaphat belőle.

A helyzet egyre forróbb lett az óvóhelyen: az SS-ek időnként kézi gránátokért jöttek le az óvóhely bejáratához. A zsebükbe további gránátokat gyömöszöltek, hogy miért, az már külön történet. Egy pár páncélöklöt is felcipeltek. Én nem forróban, inkább bűdösnek mondanám a kialakult pincei állapotot. Ugyanis behoztak egy magyar katonát, akinek dumdum golyóval lőtték át az oroszok a térdét, és a seb elgennyedt. (Magyarzat: a dumdum golyó olyan lövedék, amelyet a hegyénél megrogncsolnak, s emiatt a találatkor szétszaggatott sebet okoz. A hadijog a 19. század vége óta tiltja a használatát, de az oroszok erre fittyet hánytak.) Édesanyám különösen érzékeny orral rendelkezvén, karjára vette *Emőke* húgomat, engem pedig kézen fogva, elindultunk az első emeletre. Apám lenn maradt. A következő látvány fogadott bennünket: a lépcsőházzal szemben az első emeleti lakás konyhája égett, a földszinten pedig a

házmeisterlakás. Az ajtóban németek álltak, és lőttek befelé. Anyám felsikoltott, mire a százados egy géppisztolysorozat után hátrafordult, Gnädige Frau es wird hier stark geschossen, schnell weg bitte! – mondta, és a kezével integetett. Nos, berohantunk *Foglyos* néniékhez, a kétszer megtört gangú folyosó másik két szarának találkozásában lévő lakásba, éppen részút az égő konyhával.

Anyi helyzetfelismerő képessége volt anyáknak, hogy a konyhában rakodott le. Ide ugyanis nem érhetek el az orosz golyók. Amit ezután láttam, az haditudósítói híradófilmbe illett volna. Az üveges konyhaajtó mögé álltam, és a tűzpárbajt figyeltem, legyőzve félelmemet. Az egyik német egyszer csak lehajolt, és a vállára tett egy páncélöklöt. A páncélöklös csövéből hátrafelé legalább tíz méteres láng lövellt ki, s azt hatalmas robbanás követte. A szomszéd házból nem lehetett több géppisztolysorozat hallani. Anyám összecsapta a kezét: Látod *Gézuka*, győztünk! Gyere, lefektetek a cselédszobába, de *Emőke* marad a ruháskosárban. Akármilyen hihetetlen, az éjszakánk nyugodt volt kora reggelig, amikor újabb fülsiketítő robbanásra ébredtünk fel. A vörösség most az ellenke-

A Nagyenyed utca és a Böszörményi út találkozásánál

ző irányból süvített végig a folyosón. Az oroszok lángszóróztak s közben ránk dőlt a konyhaajtó. A németek sehol, csak a lépcsőház felől hallottam a százados kiáltását: Die sind wieder übermächtig. Rémműlten hátráltunk vissza a konyha belsejébe (...) Édesanyám velőtrázó sikoltásba tört ki (bár ne tette volna...), felkapta Emőke húgomat, a balkarján (fontos!) nagy füles szatyorral együtt. (Rafiából készült, ez még fontosabb.) Engem pedig kézen fogott. Átszaladtunk az előszobán, be a tengelyével derékszögben álló ebédlőbe. A fürdőszobába! – kiabálta édesanyám. Az oroszok észrevettek bennünket. Lőni kezdtek. Valószínűleg a konyhából kilépő egyik orosz géppisztolyának golyója átütötte a rafiaszatyrot, melyben az akkor szokásos vastag falú pléhdoboz feküdt tele kockacukorral. A golyó áthatolt a doboz falán, de gellert kapott, s így csak Emőke vádlóját súrolta. A felemelt szatyor, húgommal együtt éppen édesanyám szíve magasságában volt. Ugye nem kell folytatnom?

A sűrű porban beszaladtunk az ebédlő sarkából nyíló fürdőszobába, és magunkra csaptuk az ajtót. Következett az élet-halál időszak, amit csak most kezdünk igazán felfogni: nem tudom, hány percen át jöttek a golyók a fürdőszoba ajtó feletti rabitzfalon keresztül, a fejünk fölött a téglafalba becsapódva. Ahelyett, hogy hasra vágódtunk volna, állva beerőszkoltuk magunkat a fal, és a mosdókagyló közé. Hol sikoltoztunk, hol

imádkoztunk. A golyók meg jöttek-jöttek. Még ma is érzem a tőlük származó malterport a számban. Egyszer csak valami robbanást hallottunk, utána pedig orosz ordítás közeledett. (A lépcsőházi ajtót nyilván kézigránáttal nyitották ki.) Édesanyám kicsit kinyitotta a fürdőszobaajtót és kiabálni kezdett: "Civil, civil!" Aztán egy lövéstől összeesett, és csak annyit mondott: „A térdem, a térdem!” Az oroszok felrántották az ajtót, megnézték édesanyámat, és felkapták őt. Átvittek bennünket a szemben levő Oltványi lakásba, lefektették, és a jobb térdét becsavarták egy ott-talált piszkos törülközőbe. Nekem a szájamba nyomtak egy nagydarab csokoládét. Innen levittek bennünket a pincébe, és elkezdtek a pincerekeszeket az óvóhelytől elzáró faajtóba sorozatokat beleereszteni, hátha németek vannak mögötte. (Már nem voltak ott, a vészkijáraton át a Greguss utca 12-be vonultak vissza.)

Kiürült az óvóhely (pontosabban: az oroszok kihajtottak mindenkit, csak *Tusikának* kellett maradni, „az emeleten krumplipucunyi”...) Mi hárman maradtunk, meg a nagyon öreg *Ungár* bácsi és felesége, továbbá egy orosz űr. Ő odajött édesanyámhoz, megsimogatta a fejét, aztán Emőkéét, végül az enyémet, és a kézzel írt cédulát kezdett mutogatni. (Jóval később, amikor már nemcsak a cirill betűkkel, de az orosz kézírással is megbirkóztam, elolvastam a szöveget. Arról szólt, hogy édesanyámat

tévedésből sebesítették meg, s az űr feladata az lesz, ha minden elcsendesedik, vigye át őt a közeli katonakórházba. Ezt később komikusnak éreztem, mert a Gömbös Gyula úton, a közelünkben, ugyan tényleg volt katonakórház, de azt ostrom alatt abszolúte szétlőtték, mint utólag megtudtuk. Hogy miért, az is egy külön történet [...] Elkezdődtek a nyomasztó napok, amelyekről három emlékem maradt meg. Az első: az űrünk az óvóhely stélázsín levő üvegeket kezdte el levenni, és kiinni a tartalmukat. Elhűlve néztük, mert valamilyen okból denaturált szeszszel volt mindegyik tele. Az űrnek semmi baja nem lett, csak leült és horkolni kezdett. A második: kisebb csoportok jelentek meg, elől civilek, mögöttük egy orosz. A hátsó rekeszek felé rohantak. Egy-két lövés hallatszott, utána nagy zörgés, és a kis csoport újra megjelent. Elöl az orosz nagyobb pakkal, utána a civilek, kisebbel... Miért lőttek? Ezt később értettük meg, amikor már felkereshettük a pincerekeszünket, melyben nagy katonaládát tartottunk. Ebbe tettük bele az ezüstöket, és a porcelánkészletet, a bombázások elől. Jó csomó tányért találtunk meg apró darabokban, az ezüstök meg eltűntek, de kik voltak a civilek? Rettentő antidemokratikus lennék, ha ideírnám: a Nagyenyed utca másik oldalán lakók... de miért lőttek bele a ládába? Hátha lőszert, vagy elbűjt személyt rejt. A harmadik: Unger bácsiék.

Egyik nap helyükön, egy fődémtámasztó faoszlop alatt ülve sírtak, és a csuklóikból csurgott a vér. Unger néni zsilettpengét szorongatott. Az orosz felébredt, kaputt, kaputt kiabálta és pisztolyát kirántva a két öreghez sietett. Unger bácsi halántékához nyomta a fegyvert, és a kezével mutatta: fordítsunk neki hátat. Édesanyám félkönyökre támaszkodva elkezdett sikoltozni: Szoldat nye kaputt, nye kaputt, nye kaputt, sztari papa, sztari mama!! Ma sem értem miért, de az oroszot e szavak meghatották, legyintett, felállt, és a pisztolyt visszadugta a táskájába.

Talán annyi még idetartozik, hogy édesanyámat a géppisztolygolyó jobb térdhajlatában találta el, áthatolt a térdkalácsán és megállt. Lehasított belőle egy nagyobb darabot. Petróleumlámpa fényénél, a Siesta egyik pincéjében hetekkel később operáló sebész vette ki a golyót, de a lehasadt csontdarabot nem tudta visszahelyezni, az később valahogy ferdén forrt vissza. Soha többet nem volt képes szegény a jobb lábát kiegyenesíteni...

A kihajtott házlakók között volt persze édesapám is, aki vagy 10 nap után vetődött haza. Kinézett az ablakon, bezárta az ajtót, és maga köré gyűjtött bennünket. „Végigtapogattak – mondta lehalkított hangon – de csak azt a szép Doxa órát vették el. Főleg láncos arany zsebórákat kerestek. Kigyalogoltattak bennünket a Szilágyi Er-

Előtérben az Ügyész utca, jobbra a Vízművek épülete

zsébet fasorig, és felküldtek egy ház padlására. Vagy százan lehattunk. *Rudi* és én a lépcsőnél álltunk. Csak egyetlen ruszki vigyázott ránk, de őt is csak az órák érdekelték. Fogtuk magunkat, és lerohantunk. Irány a János kórház. A ruszki utánunk lőtt, de mi már messze voltunk. Át a fogas hídja alatt, ami szörnyű volt, mert német hullákat kellett kerülgetnünk. Olyan laposak voltak, mint egy préselt kép. A Diósárok úton még orosz tankok jártak, ezért aztán árkon-bokron át elindultunk felfelé. Rudinak a Kútvölgyi úton ismerőse lakott, oda igyekeztünk. Nagy nehezen elértük a házat, előtte német halott feküdt, a hátsán egy vekni penészes kenyérrel. Lekapartuk a penészt, és gyorsan bementünk. Szívesen fogadtak, pláne a kenyér miatt. Most figyeljete: Engem a ruszki a sós-kúti táborba elvittek egy hétre, de utána eleresztettek. *Nagyon rendesek voltak, nagyon jó volt az ellátás is!!* Értitek ugye?!”

Édesapámmal felgyalogoltunk a Hermann Ottó útra, a Kísérletibe, a munkahelyére. Az egész épület kiégett, de a gyógynövénymintáknak készült, mennyezetig érő, félig szénné égett szekrényekből sok jó tüzelőfát tudtunk hazahozni. Csak az oda-vissza út volt rettentő hosszú. Ki kellett kerülni a Széll Kálmán teret, mert ott a ruszki minden felnőtt férfit elkaptak, és elvittek „kicsi robotra” (Focsániba, onnan meg a SZU-ba). Édesapám is így járt vol-

na, hiába szerzett egy karszalagot, amire POSTA volt ráhímezve cirill betűkkel. A Temes utca várossmajori részét táblák szegélyezték: Fel nem robbant lőszernek miatt a letérés életveszélyes! – olvastuk, de mégiscsak át kellett vágni, hogy elérhessük a Trombitás utcát. A fákról géppuskahevederek lógtak, alattuk fel nem robbant, aknavetőkből kilőtt lövedékek. Emlékszem rájuk, de a legrosszabb élmény mindig a Ráth György – Ügyész utca sarkán ért bennünket: ott állt egy kilőtt T-34-es, amiből heteken át orrfacsaró bűz áradt...

Múltó éveim immár évtizedek hosszú sorává nőttek össze, de február hetedike nem törlődött ki emlékezetemből. Édesanyám ezen a napon mindig felolvasta nekünk a 118. zsoldárt, de álmaimban az ostrom rendszeresen visszatér.

Az édesanyámat térden lövő orosz katona bizony feljebb is emelhetne volna a fegyvert, hiszen nem tudhatta, ki(k) van(nak) a fürdőszobabajtó mögött. Mégis csak térdet lőtt át, mert – *kegyelmet gyakorolhatott*, meghallva édesanyám jajgató kiáltását!

El nem homályosodott emlékeimet pár évvel ezelőtt egy amerikai barátomnak – kérésére – megírtam. „Nagyon tetszett nekem ez a »military story«, igazán ügyesen találtad ki. Az USA-ban még filmet is lehetne belőle csinálni, annyi war-action van benne!” Dr. Szathmáry Géza Budapest, 2013. december 10. ●